

Josef Horovitz, İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer/ Megâzî Eserleri ve Müellifleri (trc. Ramazan Özmen-Ramazan Altınay), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019, 2.Baskı, 288 sayfa.

Deęerlendiren/ Reviewed by

Abdulkerim DİK

Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslâm Tarihi Anabilim Dalı,
Kastamonu/Türkiye
Research Assistant Kastamonu Universtiy, Theology Faculty, Department of Islamic History
Kastamonu/ Turkey

abdulkerimdikk@gmail.com

orcid.org/0000-0002-8309-5708

Öz

Siyer, Hz. Peygamber'in hayatını, tebliğ faaliyetlerini, siyasi ve askerî mücadelelerini konu edinin bunları araştıran ilim dalını ve bu dalda yazılan eserleri ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Megâzî ise Hz. Peygamber'in savaşları anlamına gelmektedir ve Resûl-i Ekrem'in gazve ve seriyyelerinin tarihine ve bu alanda telif edilen eserlere isim olmuştur. Bu iki kelimenin birbirleri yerine kullanıldığı durumlar da mevcuttur. Tanıtımını yaptığımız Josef Horovitz'in (ö. 1931) İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer/Megâzî Eserleri ve Müellifleri adı ile Türkçeye çevrilen eseri, İslam tarih yazıcılığının başlangıcı ve ilk siyer/meğâzî âlimleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Söz konusu eser bu alanda telif edilmiş ilk eser olması sebebiyle ayrıca bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi, Horovitz, Zühri İbn İshak, Vakıdı.

Abstract

This Siyer, is a term used to express the branch of science that deals with the life of the Prophet, his preaching activities, political and military struggles and studies them, and the works written in this branch. As for Maghazi, It means the wars of the Prophet and has become a name for the history of the Prophet Muhammad's wars and the works written in this field. There are also cases where these two words are used interchangeably. The work of Josef Horovitz (d. 1931), which we will introduce, translated into Turkish with the name of İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer/Megâzî Eserleri ve Müellifleri, contains important information about the beginning of Islamic historiography and the first siyer/ megâzî scholars. The work in question has a significant importance as it is the first work that has been published in this field.

Keywords: Siyer-i Nebî and Islamic History, Horovitz, Zuhri, Ibn Ishaq, Al-Waqidi

Siyer, Hz. Peygamber'in hayatını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasi ve askerî mücadelelerini konu edinin bunları araştıran ilim dalını ve bu dalda yazılan eserleri ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Meğâzî ise Hz. Peygamber'in savaşları anlamına gelmektedir ve Resûl-i Ekrem'in gazve ve seriyyelerinin tarihine ve bu alanda telif edilen eserlere isim olmuştur. Bu iki kelimenin birbirleri yerine kullanıldığı durumlar da mevcuttur. Ancak siyer sözcüğünün meğâzîyi de içermesi onun daha geniş bir alana sahip olduğu anlamına gelmektedir. İslam siyer yazıcılığının başlangıcı hakkında farklı görüşler mevcuttur. Kimi yazarlarca bu faaliyetin başlangıcı Asr-ı Saâdet çağına kadar geri götürülmüştür. (bk. Şaban Öz, İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri, (doktora tezi, 2006), AÜSBE, s. 29). Tanıtımını yapacağımız Josef Horovitz'in (ö. 1931) İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer/Megâzî Eserleri ve Müellifleri adı ile Türkçeye çevrilen eseri, İslam tarih yazıcılığının başlangıcı ve ilk siyer/meğâzî âlimleri hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Eser, ünlü Alman müsteşrik Josef Horovitz tarafından Almanca olarak kaleme alınmıştır. Ancak bu Almanca metnin yayımlanıp yayımlanmadığı bilinmemektedir. Söz konusu metin, Marmaduke William Pickthall (ö. 1936) tarafından Almandan İngilizceye *The Earliest Biographies of the Prophet and their Authors* adı ile tercüme edilmiş ve Hindistan'da yayımlanan *İslâmî Culture* dergisinin 1927-1928 yılları arasında yayımlanan sayılarında dört makale halinde neşredilmiştir. Eser, Hüseyin en-Nassâr tarafından Arapçaya tercüme edilerek *el-Megâzî'l-ûlâ ve Müellifühâ* adıyla Kâhire'de yayımlanmıştır (1949). Kitap Türkçeye Ramazan Özmen ve Ramazan Altınay tarafından kazandırılmıştır. (İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer/ Megâzî Eserleri ve Müellifleri, 2002). Mütercimler, bu tercümeyi eserin İngilizce ve Arapça çevirilerini karşılaştırarak gerçekleştirmişlerdir. Eserin Pickthall'ın yayımladığı baskısında bir takım çeviri hataları (örnekler için bk. a.g.e., s. 64), yazım yanlışları ve düşük cümleler bulunması sebebiyle gözden geçirilip yeniden basılma ihtiyacı doğmuştur. Nitekim Lawrance I. Conrad, eserin gözden geçirilmiş yeni baskısını, İngilizce olarak ABD'de yayımlamıştır (2002). Özmen ve Altınay, kitabın Türkçe ikinci baskısı için Conrad'ın yaptığı bu İngilizce baskıyı esas almışlar, böylece ilk baskıdaki bazı tercüme hatalarını gidermişler, eserdeki dipnotları gözden geçirmişlerdir (Ankara 2019).

Eser, bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Horovitz, yaşadığı dönemde müsteşriklerin genel kanısı olan İslam edebî kültürünün ilk asırlarda sadece şifahi gelenek çerçevesinde nakledildiği inancına karşı çıkmıştır. Ona göre İslami rivayetlerin sahabe tarafından sahifelere veyahut kitaplara yazılmış olması kısmen kuşkulu olsa da yazılı kaynakların tâbiin âlimlerince üretildiğinde kuşku yoktur. Müellif, eserinde tâbiin ve tebeu't-tâbiin neslinden meğâzî sahasında eser vermiş olan kişileri ve onların yazılı kaynaklarını inceleme konusu etmiştir. Bunu yaparken söz konusu zevat hakkında ulaşabildiği her malumatı eserine almıştır.

“Tabîûn Neslinden Olan Meğâzî Otoriteleri” başlıklı birinci bölümde incelenen ilk kimse Ebân b. Osman b. Affân’dır (ö. 105/723). Ebân’ın meğâzî sahasındaki ilk otorite olduğunu dile getiren Horovitz, Ebân’ın isminin hadis kaynaklarında çok sık geçmesine rağmen siyer eserlerinde geçmediğine dikkat çekmiştir. Ebân hakkında yazarın değindiği bir diğer husus onun el-Mebde’ ve’l-meb’as ve’l-meğâzî adlı eserin müellifi olan Ebân b. Osman el-Becelî ile karıştırılmasıdır. Ancak Horovitz, Hz. Osman’ın oğlu Ebân’ın da tıpkı bu isim gibi meğâzî ile özel olarak ilgilendiğini vurgulamıştır. Yazarın bu bölümde ele aldığı ikinci siyer müellifi Medineli meşhur yedi fakihten biri olan hadis ve siyer âlimi Urve b. Zübeyr’dir.(ö. 94/713) Horovitz, Urve’nin meğâzîye dair kitap telif ettiği şeklinde bir bilgiye sahip olmadığını, ancak onun siyere dair birçok malumatı derlediğinde şüphe olmadığını söylemiştir. İbn İshâk, Vâkîdî ve Taberî gibi önemli siyer müellifleri, Urve’nin rivayetlerini eserlerine almışlardır. Bu kısımda zikri geçen bir diğer müellif de Şürahbil b. Sa’d’dır. Horovitz, Şürahbil hakkında, yaşadığı dönemde Bedir’e katılanları ondan daha iyi bilen olmadığını, ayrıca onun Bedir ve Uhud savaşına katılanların listesini yazdığını kaydetmiştir. Horovitz, Şürahbil’in ömrünün sonlarına doğru bilgilerini karıştırdığına (ihtilât), bu sebeple kendisinden bir bilgi nakledilirken çekingen davranıldığına dikkat çekmiştir. Bölümde kendisinden söz edilen son müellif Vehb b. Münebbih’dir (ö. 114/732). Yazar, Vehb’in özellikle Kısasu’l-Enbiyâ konusunda önde gelen isimlerden biri olduğuna dikkat çekmiştir. Müellif, onun bu konulardaki malumatı ehl-i kitap kültüründen iktibas ettiğini dile getirmiştir. Horovitz, bu bölümde sunduğu bilgiler ile Hz. Peygamber’in hayatına dair bilgilerin hicri 100 yılından önce yazılı olarak rivayet edildiğini kanıtlamıştır.

“Erken Dönem Medineli Siyer Müellifleri” başlığını taşıyan ikinci bölümde Horovitz, tâbiinden sonraki nesil içerisinde meğâzî ile ilgilenen ve hepsi de tâbiin devri siyer, meğâzî ve hadis âlimi olarak tanınan Medineli üç kişiyi incelemiştir. İlk olarak ele alınan kimse Abdullah b. Ebû Bekr b. Muhammed’dir (ö. 130/747-48). Bu zatın siyer ilmindeki önemli bir hususiyeti, onun bilgi toplamakla yetinmeyip, olayların kronolojisini tespit etme hususundaki gayretidir. Müellif, onun Hz. Peygamber’in savaşlarının kronolojisini oluşturduğunu ve İbn İshâk’ın da bu bilgileri kendi eserinde kullandığını belirtmiştir. Yazar bu bölümde ikinci olarak Âsım b. Ömer b. Katâde’ye (ö. 120/738) yer verir. Âsım’ın meğâzî konusunda İbn İshâk ve Vâkîdî’nin baş râvisi olduğu yazarın dikkat çektiği noktalarındadır. Bu bölümde son olarak zikredilen kişi, İbn Şihâb ez-Zührî’dir (ö. 124/742). Müellif, hadisleri, Emevî halifesi Ömer b. Abdülaziz’in emriyle resmen tedvin eden tâbiin neslinin ünlü âlimi Zührî’nin sadece meğâzî ile ilgilenmeyip Hz. Peygamber’in hayatının bütün yönlerini ele aldığını vurgulamıştır. Yazarın Zührî hakkında bir başka önemli bir tespiti de onun tek bir olayla ilgili birçok rivayet topladığı zaman konuyla ilgili bütün râvilerin ismini topluca zikredip o haberi bütüncül biçimde sunmuş olduğunu bildirmesidir. Zührî’nin bu yöntemi, İbn İshâk gibi kendisinden sonra gelen siyer müelliflerini etkilemiştir.

Üçüncü bölüm “Zührî’nin Öğrencileri” şeklinde isimlendirilmiştir. Müellif, bu kısımda mevali asıllı olduklarını vurguladığı, Zührî’nin öğrencilerinden üçünü konu

etmiştir. Bunlardan ilki Mûsâ b. Ukbe'dir (ö. 141/758). Horovitz, Mûsâ'nın günümüze ulaşmayan Meğâzî isminde bir eser yazdığını kaydetmiştir. Yazarın bu zat hakkında değindiği bir diğer nokta, Vâkıdî ve Taberî'nin ondan alıntılar yapmış olduğudur. Bu bölümde kendisine değinilen bir diğer siyer âlimi ise Mâ'mer b. Râşid'dir (ö. 153/770). Müellif, Mâ'mer'e nispet edilen Kitâbü'l-Meğâzî adlı eserin aslında özgün bir eser olmadığını, bu eserin hocası Zührî'nin eserinin yeni bir aktarımından ibaret olduğunu iddia etmektedir. Horovitz, hocası Zührî tarafından siyer sahasının en büyük âlimi olarak nitelenen İbn İshâk'ı (ö. 151/768) da bu bölümde tanıtır. İbn İshâk'ın eseri sayesinde seleflerini ve çağdaşlarını gölgede bıraktığının altını çizen yazar, bu eserin günümüze bir bütün olarak ulaşan ilk eser olmasına dikkat çekmektedir.

“Abbâsîlerin İlk Döneminde Meğâzî” başlıklı dördüncü bölümde incelenen ilk isim Ebû Mâ'ser es-Sindî'dir (ö. 170/787). Horovitz, Ebû Mâ'ser'in Kitâbü'l-Meğâzî adlı eserinin olduğunu ve bu eserde Hz. Peygamber'in hayatının bütün safhalarını okuyucuya sunduğunu belirtir. Bu kısımda incelenen ikinci kişi Vâkıdî'dir. Horovitz, bu müellifin Kitâbü'l-Meğâzîsi üzerine doktora tezi hazırladığından olsa gerek, en çok malumat verdiği müellif Vâkıdî'dir (ö. 207/823). Horovitz, Vâkıdî'nin İbn İshâk'tan çokça nakilde bulunmasına rağmen onun ismini hiç zikretmemesini, İbn İshâk'tan yapılan iktibasların çokluğunu aşikâr etmek istememesine bağlamıştır. Nitekim bu tespit isabetli görünmektedir. Eserde zikredilen son siyer müellifi, Muhammed b. Sa'd'dır (ö. 230/845). Müellif, İbn Sa'd'dan söz ederken onun, eserinde toplu olarak a'lâmü'n-nübüvve'ye yer veren ilk kişi olduğunu ve bu uygulamanın delâilü'n-nübüvve türü eserlere örneklik teşkil ettiğini söylemiştir. Ayrıca İbn Sa'd'ın eserlerini kaleme alırken hocası Vâkıdî'ye çokça atıf yapması sebebiyle kendisinin “Kâtibü'l-Vâkıdî” şeklinde anılması da Horovitz'in değindiği hususlardan bir diğeridir.

Josef Horovitz'in İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer/Megâzî Eserleri ve Müellifleri adı ile Türkçeye çevrilen eseri, İslam siyer yazıcılığının doğuşunu ve gelişmesini göstermesi açısından alanında yazılan ilk eser olma niteliğini taşımaktadır.

Yazar, ele aldığı isimlerin hayat hikâyelerini zikretmiş ardından da bu müelliflerin siyer ve meğâzîye dair teliflerini ve öne çıkan özelliklerini ilim âleminin istifadesine sunmuştur. Müelliflerden söz ederken onların şiirle olan münasebetlerine sıklıkla temas etmesi ise devrin ilim adamlarının belirgin tutumlarından biri olarak kendini göstermektedir. Örneğin Horovitz, Ebân b. Osman'ı incelerken: “Medineliler arasında sadece dinî ilimler ilgi görmüyor, aynı zamanda şiir de onlar arasında büyük bir ilgi görüyordu.” diyerek söze başlamış ve şiir hakkında uzunca bir anekdota yer vermiştir (s. 83).

Horovitz'in yaşadığı dönemde (19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk çeyreği) kaynaklara ulaşma şartlarının zorluğu göz önüne alınca, eserin özgünlüğü ve kalitesi bir kez daha gün yüzüne çıkmaktadır.

Eser yazıldığı andan itibaren gerek Batıda gerekse İslam âleminde büyük ilgi görmüştür. Horovitz, bu eseri ile “İslam tarihçiliğinin doğuşu ve gelişmesi” konusunda otorite olmayı başarmış; kendisinden sonra bu alanda yapılacak çalışmalar için güzel bir örnek bırakmıştır.

Josef Horovitz’in tanıtımını yaptığımız bu eseri, gayet başarılı bir çalışma olması yanında, siyer ve meğâzî ile İslam tarih yazıcılığı alanında çalışma yapmak isteyenler için önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir.